

ΤΟ «ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΟ», ΝΑΙ, ΣΕ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ:

Για την «οικονομική ανθρωπολογία», την «ελληνική εθνογραφία» και την πολιτισμική συγκρότηση της οικιακής εργασίας

Ε. Παπαταξιάρχης
Πανεπιστήμιο Αιγαίου

1. Αντί εισαγωγής

Οφείλω να ομολογήσω ότι η παρούσα εισήγηση είναι προϊόν μιας παρόρμησης: να σχολιάσω τις δυσκολίες στην εφαρμογή μιας πολιτισμικής προσέγγισης φαινομένων όπως τα λεγόμενα «οικονομικά», φαινόμενα που ιστορικά θεωρούνται υπεράνω πολιτισμικών καθορισμών. Και να επιβεβαιώσω την χρησιμότητα μιας μεθοδολογικής στρατηγικής που εμμένει στην πολιτισμική προβληματοποίηση του συνόλου των όψεων της ανθρώπινης πρακτικής στη μικρή κλίμακα της εθνογραφικής έρευνας, που θέτει τα αυτονόητα, τους κοινούς τόπους, ιδιαίτερα αυτούς, σε εισαγωγικά. Αν η χρήση των εισαγωγικών αποτελεί μέσο υλοποίησης μιας τέτοιας αποδομητικής στρατηγικής, έκφραση εμμονής δηλαδή στο πρόγραμμα που μας προτείνει πρώτα ο Malinowski και αργότερα ο Geertz, να δούμε τον κόσμο από την «σκοπιά των εντοπίων», μέσα από τις δικές τους κατηγορίες, τότε ναι, πέρα από το οτιδήποτε άλλο η παρουσίαση αυτή μπορεί να εκληφθεί ως μία συνηγορία υπέρ της χρήσης τους. Η εισήγησή μου όμως είναι επίσης πράξη αναγνώρισης της φεμινιστικής συμβολής στην ανθρωπολογική μελέτη του «οικονομικού» φαινομένου, τόσο υπό την έννοια της «αποφυσικοποίησης» των κατηγοριών (π.χ. του φύλου ή του οικιακού χώρου) μέσα από τις οποίες προσλαμβάνεται το οικονομικό φαινόμενο όσο και υπό την έννοια της κατάδειξης των εξουσιαστικών χρήσεων αυτών των κατηγοριών.

Θα μιλήσω σχηματικά, διακινδυνεύοντας ίσως κάποια συνθήματα με στόχο να δοθούν ερεθίσματα για μια συζήτηση πάνω στους μεθοδολογικούς και θεωρητικούς όρους με τους οποίους προσεγγίζουμε όψεις του «οικονομικού» φαινομένου. Σε ένα

άλλο επίπεδο θα σχολιάσω την εξέλιξη των σχετικών συζητήσεων τόσο στην οικονομική ανθρωπολογία όσο και στην ελληνική εθνογραφία και την ένταση ανάμεσα στον κοινωνιοκεντρισμό της πρώτης και τη συστηματική ενασχόληση με την πολιτισμική συγκρότηση των κοινωνικών και οικονομικών πρακτικών της δεύτερης.

Η εισήγησή μου περιλαμβάνει τα εξής. *Πρώτον*, περιλαμβάνει μία «μεγάλη» ιστορία: με πολύ λίγα λόγια θα σχολιάσω τις όποιες συνέπειες είχε η φεμινιστική και μεταδομιστική κριτική και η συνακόλουθη επικράτηση των θεωριών της κατασκευής στη λεγόμενη «οικονομική» ανθρωπολογία. *Δεύτερον*, περιλαμβάνει μία μικρή ιστορία: με εξίσου λίγα λόγια και έχοντας ως αφετηρία την προσωπική μου εμπειρία θα σχολιάσω τη διαμόρφωση του αντίστοιχου πεδίου στις εθνογραφικές σπουδές της Ελλάδας, δίνοντας έμφαση στην προβληματοποίηση της έννοιας του «νοικοκυριού». *Τρίτον*, περιλαμβάνει μία παρατήρηση-πρόταση σχετικά με τη γεφύρωση του χάσματος το οποίο χωρίζει την κοινωνιοκεντρικά προσανατολισμένη «οικονομική ανθρωπολογία» της σήμερα από τις εθνογραφικές σπουδές της Ελλάδας, που εδώ και καιρό έχουν στραφεί σε έναν τουλάχιστον προγραμματικό κονστρουκτιβισμό, στο πεδίο μελέτης της οικιακής εργασίας.

2. Το φύλο, η πολιτισμική στροφή και η περιθωριοποίηση της «οικονομικής» ανθρωπολογίας.

Ας ξεκινήσουμε από τη μεγάλη ιστορία. Η ανθρωπολογική συζήτηση για το «οικονομικό», δηλαδή για τα φαινόμενα της παραγωγής, της διανομής / ανταλλαγής και της κατανάλωσης, καθώς και η συγκρότηση, η ακμή και η παρακμή ενός ξεχωριστού ανθρωπολογικού υποκλάδου, της λεγόμενης «οικονομικής ανθρωπολογίας» αποτελούν προϊόντα του διαλόγου ανάμεσα στην οικονομική επιστήμη και την ανθρωπολογία, δύο επιστήμες που διαθέτουν διακριτά ερείσματα, η πρώτη στη μελέτη της αγοράς και των σύγχρονων ευρωπαϊκών οικονομιών, η δεύτερη στην προσέγγιση των προκαπιταλιστικών κοινωνιών.¹ Ο διάλογος αυτός που ωριμάζει την μεταπολεμική περίοδο και κορυφώνεται τη δεκαετία του 70, μεσολαβείται από τα εκάστοτε κυρίαρχα

---

¹ Ο R. Wilk (1996: 32) θεωρεί ότι «η μάχη με τον μεγαλύτερο, ισχυρότερο και πλουσιότερο γείτονα της, την οικονομική επιστήμη» είναι ο βασικός συγκροτησιακός παράγοντας της οικονομικής ανθρωπολογίας ως ξεχωριστού υποκλάδου.

θεωρητικά παραδείγματα που με τη σειρά τους προσδιορίζουν τις τρεις κορυφαίες στιγμές του: τη φορμαλιστική, την ουσιολογική και τη μαρξιστική.

Η συγκρότηση του φορμαλιστικού υποδείγματος της οικονομικής ανθρωπολογίας έγινε στο πεδίο της (λεγόμενης) μικρο-οικονομικής επιστήμης, υπό την αιγίδα των θεωριών για τον οικονομικό άνθρωπο («homo-economicus»), που έχει τη «φυσική» κλίση να δρα ορθολογικά σε ένα κόσμο σπανιότητας/ πεπερασμένων αγαθών, δηλαδή να κάνει επιλογές με κριτήριο τη μεγιστοποίηση του ατομικού του οφέλους (Cook 1966, Le Clair 1962). Κατά τους φορμαλιστές, η λογική της καπιταλιστικής αγοράς και ο οικονομικός ορθολογισμός αποτελούν αρχές της συμπεριφοράς που ισχύουν εξίσου στις δυτικές και στις άλλες κοινωνίες (Firth 1967, Herskovits 1952). Η ουσιολογική θεώρηση του οικονομικού από τον Karl Polanyi (1957: 293) ως η «θεσμοθετημένη διαντίδραση ανάμεσα στον άνθρωπο και το φυσικό περιβάλλον» ανέδειξε τον κοινωνικά «ενσωματωμένο» ή για να χρησιμοποιήσω ένα πιο σύγχρονο όρο, κοινωνικά διαμεσολαβημένο χαρακτήρα της οικονομικής δραστηριότητας. Οι σχετικιστικές συνέπειες μιας τέτοιας θέσης είναι προφανείς: άλλη κοινωνία, άλλη οικονομία. Μπορεί κατά τον Polanyi σε όλες τις ανθρώπινες να ισχύουν τρεις βασικοί τρόποι κοινωνικής ενσωμάτωσης της οικονομίας, η αμοιβαιότητα, η αναδιανομή και η ανταλλαγή, ωστόσο, ο κυρίαρχος τρόπος ποικίλει κατά κοινωνία. Έτσι, από τη σκοπιά της ουσιολογικής προσέγγισης το νεοκλασικό υπόδειγμα, που ορίζει την ανταλλαγή ως την κυρίαρχη λογική της κοινωνικής ενσωμάτωσης της οικονομίας έχει περιορισμένη (και όχι οικουμενική) εφαρμογή σε έναν μόνο τύπο κοινωνίας, την καπιταλιστική. Τέλος, η δομιστική-μαρξιστική θεώρηση μετέφερε το κέντρο βάρους μιας γενικής θεώρησης του οικονομικού στην παραγωγή την οποία προσέγγισε με σχεσιακούς όρους, δίνοντας έμφαση στην κοινωνική αναπαραγωγή και αναδεικνύοντας την εκμεταλλευτική πλευρά των οικονομικών σχέσεων στις προκαπιταλιστικές κοινωνίες (Godelier 1973).

Όλα αυτά είναι γνωστά και κοινά αποδεκτά. Μικρότερη συμφωνία μπορεί να υπάρχει ως προς τις τύχες της οικονομικής ανθρωπολογίας τις τελευταίες δύο δεκαετίες.² Η οικονομική ανθρωπολογία βρέθηκε στη δίνη της κρίσης του (δομικού) μαρξισμού, του θετικιστικού μεθοδολογικού υποδείγματος και της γενικευτικής ανθρωπολογίας. Χωρίς αμφιβολία η φεμινιστική κριτική και η ανάδυση της ανθρωπολογικής προβληματικής για το κοινωνικό φύλο υπήρξε τόσο άμεσα όσο και έμμεσα σημαντικός συντελεστής αυτής της κρίσης. Άμεσα διότι υπογράμμισε τις

² Για τις σχετικές συζητήσεις ενδεικτικά βλ. Ensminger 2002, Narotzky 1997, Ortiz και Lees 1992.

ιεραρχικές και εξουσιαστικές διαστάσεις των οικονομικών σχέσεων (π.χ. στον οικιακό χώρο) που θεωρούνται «φυσικές».³ Έμμεσα διότι συνέπραξε στην αλλαγή θεωρητικού παραδείγματος, στην πολιτισμική στροφή και κατά συνέπεια στην κριτική αποδόμηση της έννοιας του οικονομικού. Παράλληλα, η κριτική του Sahlins στον «πρακτικό λόγο» (και συνακόλουθα στον μαρξισμό) ως ευρωαμερικανική ιδεολογία, η ριζική αντιπαράθεση σε κάθε προσπάθεια ορισμού του ανθρωπολογικού αντικειμένου (άρα και του οικονομικού) με όρους εγγενών / φυσικών ιδιοτήτων, η σταδιακή χειραφέτηση της κατανάλωσης από τα δεσμά του παραγωγισμού (που μαζί με τον μαρξιστικό οικονομισμό τέθηκαν πλέον σε επιχειρησιακή διαθεσιμότητα), αυτά, ανάμεσα σε πολλά άλλα, εντέλει κλόνισαν τα θεμέλια της οικονομικής ανθρωπολογίας.⁴

Η ανάδυση της θεωρίας της κατασκευής, με άλλα λόγια, δεν έφερε απλώς νέες θεματολογίες (π. χ. ταυτότητα) στο προσκήνιο. Αποκατάστησε την χαμένη ενότητα της ανθρωπολογίας στο επίπεδο της εθνογραφικής πρακτικής και γύρω από μία νέα έμφαση στη δράση / πρακτική και στη συνθετική θεώρηση των κοινωνικών και πολιτισμικών της διαστάσεων.⁵ Επόμενο ήταν η «οικονομική ανθρωπολογία» να βρεθεί σε κρίση.

Φυσικά οι οικονομικοί ανθρωπολόγοι δεν δέχτηκαν παθητικά αυτήν την κατάσταση. Μιλώντας για τις αναθεωρήσεις στις οποίες αναγκάστηκε να προβεί κάτω από την πίεση της πολιτισμικής στροφής ο S. Gudeman (2001: 4) παραδέχεται ότι

«άρχισα να βλέπω την οικονομία ως συγκροτημένη μέσα από ιθαγενή (folk) μοντέλα και μεταφορές. . . (και) να αμφισβητώ τον τρόπο με τον οποίο συνήθως ορίζουμε την οικονομία – ως αποτελούμενη από αγαθά και υπηρεσίες που ανταλλάσσονται σε αγορές – και να είμαι σκεπτικιστής απέναντι σε ουσιολογικές θεωρίες στα οικονομικά. Από τη μία πλευρά, υποστήριξα ότι η υλική δράση μπορεί να συγκροτείται μέσα από θρησκευτικές, κοινωνικές ή άλλες ‘μη-οικονομικές’ πρακτικές από τις οποίες δεν μπορεί να διαχωριστεί. Από την άλλη, υποστήριξα ότι δεν υπάρχει ένα λανθάνον, ‘αληθινό’ μοντέλο της οικονομίας, αλλά πολλαπλές, σημαίνουσες εκδοχές σε συγκεκριμένους πολιτισμούς».

Με ένα τέτοιο πνεύμα, ο Gudeman οδηγήθηκε σε μία ριζοσπαστική «διαλογική ανθρωπολογία» του οικονομικού, δηλαδή στη θεώρηση του οικονομικού ως προϊόντος ενός διαλόγου επί του εθνογραφικού πεδίου ανάμεσα στην όποια ανθρωπολογική με την όποια εντόπια αντίληψη.⁶

Αλλά και ένας άλλος φωτισμένος εκπρόσωπος της οικονομικής ανθρωπολογίας, ο Richard Wilk (1996: 147) λίγο νωρίτερα υποστηρίζει ότι τα τρία εναλλακτικά μοντέλα

³ Βλ. Moore 1992.

⁴ Βλ. Sahlins 2004. Επίσης βλ. Gudeman 1986.

⁵ Για την έννοια της κατασκευής βλ. Παπαταξιάρχης 1996.

εξήγησης της ανθρώπινης συμπεριφοράς (που μας παραδίδει η ηθική φιλοσοφία του 18^{ου} αι), το (ατομικό) μοντέλο του «ιδιοτελούς ατόμου» (homo economicus) το κοινωνικό μοντέλο και το ηθικό μοντέλο, τρία μοντέλα που έχουν αντίστοιχα εφαρμοσθεί στην μικροοικονομική, την πολιτική οικονομία και την «πολιτισμική οικονομική» («cultural economics»)⁷ δεν αποτελούν παρά ιθαγενείς κατασκευές περιορισμένης εξηγητικής αξίας. Η οικονομική ανθρωπολογία πρέπει να αλλάξει αφετηρία: πρέπει να ξανασκεφθεί το ζήτημα της «ανθρώπινης φύσης» ως εμπειρικό πρόβλημα.

Οι θαρραλέες αυτές κινήσεις επαναπροσδιορισμού του αντικειμένου της οικονομικής ανθρωπολογίας δεν έχουν προσεχθεί επαρκώς. Αυτό ίσως οφείλεται στο ότι τέτοιες προσπάθειες, παρά τον ανανεωτικό τους προσανατολισμό και το βάρος που δίνουν στην «ιθαγενή θεώρηση» του οικονομικού, δεν κατάφεραν να αποτρέψουν μία εξέλιξη που στο κλίμα της πολιτισμικής στροφής και της αμφισβήτησης του γενικευτικού χαρακτήρα της ανθρωπολογίας έμοιαζε μοιραία: την περιθωριοποίηση και εντέλει παρακμή της «οικονομικής ανθρωπολογίας». Οι νεότερες προσεγγίσεις, όσο και οι παλαιότερες μοιάζει να είναι δέσμιες μιας ιστορικής παρακαταθήκης «υλισμού» (και «νατουραλισμού»)⁸ στον ορισμό του οικονομικού, που αντιφάσκει με τις αντιουσιακρατικές προτεραιότητες της σύγχρονης εθνογραφικής έρευνας.

---

⁶ Βλ. Gudeman και Rivera 1990.

⁷ Ο Richard Wilk (1996) διακρίνει τρία μοντέλα εξήγησης της «ανθρώπινης συμπεριφοράς». Πρώτον, το μοντέλο του «ιδιοτελούς, ορθολογικού ατόμου», του «οικονομικού ανθρώπου», με προνομιακό πεδίο εφαρμογής την «μικρο-οικονομική». Δεύτερον, το «κοινωνικό μοντέλο», που σε μία Ντυρκειμανή λογική δίνει έμφαση στο κανονιστικό πρότυπο, στον κοινωνικό δεσμό και στην αλληλεγγυότητα της ομάδας, με προνομιακό πεδίο αναφοράς την «πολιτική οικονομία». Και τρίτον, το «ηθικό μοντέλο», που θεωρεί ότι η ανθρώπινη συμπεριφορά «οδηγείται από την επιθυμία πραγματοποίησης αυτού που είναι σωστό / ορθό» (38), δηλαδή από ηθικές αξίες θεμελιωμένες σε μία «κοσμολογία – μία πολιτισμικά διατεταγμένη θεώρηση του κόσμου και της ανθρώπινης θέσης στο εσωτερικό του» (138).

⁸ Η οικονομική ανθρωπολογία συγκροτήθηκε στο πλαίσιο μιας ιστορικής αντιπαράθεσης ανάμεσα σε «υλιστικές» και «νοησιαρχικές» προσεγγίσεις της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Παρά τις επιμέρους διαφοροποιήσεις ανάμεσα στις τάσεις της «η οικονομική ανθρωπολογία ήταν σταθερά εντεταγμένη στο υλιστικό στρατόπεδο» (Wilk 1996: xiv). Η αναφορά στην υλική διάσταση της ανθρώπινης ύπαρξης παραμένει το κοινό, σταθερό υπόβαθρο όλων των εκδοχών της και το ουσιοκρατικό θεμέλιο των αξιώσεών της ως μία γενική θεωρία.

3. Το φύλο και το οικονομικό στην ελληνική εθνογραφία

α. Η εμπειρία μιας αποστασίας

Περνάω από τη μεγάλη στη μικρή ιστορία, και θα μου συγχωρήσετε τον εξομολογητικό τόνο. Κάποτε, στα τέλη της δεκαετίας του 70, προσπάθησα να γίνω οικονομικός ανθρωπολόγος. Εν μέρει το κατάφερα. Ήταν η εποχή της κυριαρχίας του δομικού μαρξισμού στην ευρωπαϊκή ανθρωπολογία. Στο πλαίσιο των συζητήσεων για τους τρόπους παραγωγής και της συνάρθρωσής του κατέθεσα τότε μια φιλόδοξη ερευνητική πρόταση: με ενδιέφερε ο ρόλος του οικιακού χώρου στη διαμόρφωση διαφορετικών τύπων απλής εμπορευματικής παραγωγής. Αν και το μεγαλύτερο μέρος της έρευνάς μου επικεντρώθηκε στη συλλογή «οικονομικών» δεδομένων, οι πολλές σελίδες εθνογραφικών σημειώσεων έμειναν στην αφάνεια, θύματα της μεγάλης αλλαγής που έφερνε το φύλο στην ελληνική εθνογραφία. Πρώτον, ο «ολιστικός» προσανατολισμός της εθνογραφικής έρευνας και η διάθεση να αφήσω τους ίδιους τους πληροφορητές μου να αναδείξουν αυτοί τι είναι περισσότερο και τι λιγότερο «σημαντικό» και, δεύτερον, η εμπλοκή μου σε ένα αναδυόμενο πεδίο θεωρητικού προβληματισμού γύρω από το φύλο ως κατασκευή και η συνακόλουθη ενασχόληση με το ζήτημα της ατομικής ταυτότητας άλλαξαν το συσχετισμό των ενδιαφερόντων μου. Έτσι στράφηκα από την παραγωγή στην κατανάλωση, από το χωράφι και το καΐκι στο καφενείο, από τις οικονομικές στις «αντι-οικονομικές» πρακτικές της τελετουργικής κατανάλωσης του ποτού και της «καταστροφής» του χρήματος και εντέλει στην πολιτισμική προβληματοποίηση του οικονομικού. Βασικός άξονας αυτής της κίνησης, της μετατόπισης του ενδιαφέροντος από το σύστημα των συγγενικών σχέσεων που οργανώνουν την παραγωγική δραστηριότητα στις πολιτισμικές συντεταγμένες της καταναλωτικής κυρίως δράσης, από την κοινωνική βάση της οικονομικής δράσης στην πολιτισμική βάση τη αντι-οικονομικής δράσης (και στη συνέχεια της οικονομικής), ήταν και η θεωρητική αντιμετώπιση του «νοικοκυριού» ως κεντρικής μεταφοράς ενός ηγεμονικού λόγου για την ατομική ταυτότητα του φύλου, θέμα στο οποίο θα επανέλθω.

β. Κάποια διδάγματα

Η μικρή αυτή ιστορία είναι ίσως χαρακτηριστική των γενικότερων εξελίξεων γύρω από τη μελέτη του οικονομικού στην ελληνική εθνογραφία. Σε μία πρώτη φάση οι κλασικές μονογραφίες για τους Σαρακατσάνους νομάδες κτηνοτρόφους, τους γεωργούς

της Βοιωτίας και της Εύβοιας περιλαμβάνει και τη συστηματική παρουσίαση οικονομικών δεδομένων είτε σε ξεχωριστά κεφάλαια (βλ. Friedl 1962) είτε στο πλαίσιο διαπραγμάτευσης άλλων θεμάτων (βλ. Campbell 1964, du Boulay 1974). Σε μία δεύτερη φάση ωστόσο, από τη δεκαετία του 80 και μετά, το οικονομικό σταδιακά μπαίνει στο περιθώριο. Τη δεκαετία του 90 έχουμε αρκετά παραδείγματα εθνογραφικών μελετών με αντικείμενο οικονομικές πρακτικές και σχέσεις.⁹ Όμως πλέον η εθνογραφική ενασχόληση με τις οικονομικές πλευρές της ανθρώπινης δράσης, που συνήθως περιορίζεται στην κατανάλωση, σταδιακά «χωνεύεται» στο εσωτερικό των κυρίαρχων ενδιαφερόντων για την κατασκευή των ατομικών και συλλογικών ταυτοτήτων. Οι λίγες προσπάθειες, που καθώς εμπνέονται από την δομο-μαρξιστική θεωρία επιμένουν στη μελέτη των τρόπων παραγωγής¹⁰ και στην απευθείας συνομιλία με τα τότε κυρίαρχα παραδείγματα της οικονομικής ανθρωπολογίας, δεν μπόρεσαν να συνδεθούν επαρκώς με την εθνογραφική πρακτική και «εξόκειλαν» στο πεδίο της κοινωνιολογίας (που στις ιδιότυπες ελληνικές συνθήκες λειτούργησε επί μακρόν ως πεδίο αναπαραγωγής του δομο-μαρξισμού).

Ποια είναι, λοιπόν, τα διδάγματα από τη σύγκριση των αντίστοιχων εξελίξεων γενικότερα στην ανθρωπολογία και στην ελληνική εθνογραφία ως προς τη μελέτη του οικονομικού; Πολύ συνοπτικά θα είχα να καταγράψω τρία στοιχεία: α) Στο πλαίσιο της ελληνικής εθνογραφίας η οικονομική ανθρωπολογία του ελληνικού χώρου αποδομήθηκε πριν καλά καλά προλάβει να υπάρξει. Δεν δημιουργήθηκε, με άλλα λόγια, ένας πόλος θεωρητικής ή εθνογραφικής συζήτησης που να εμπνέεται κυρίως από την οικονομική ανθρωπολογία. β) Η όποια αποδόμηση έγινε κυρίως μέσα από το φύλο το οποίο απετέλεσε τον κύριο αγωγό της πολιτισμικής στροφής στην ελληνική εθνογραφία. Η επικράτηση μιας κονστρουκτιβιστικής αντίληψης για τις ταυτότητες μετέθεσε το κέντρο βάρους της εθνογραφικής ανάλυσης στη μελέτη του «εξω-οικονομικού» ή το περιορίσε στη σφαίρα της κατανάλωσης, που αντιμετωπίζεται πλέον αποκομμένη από τη σφαίρα της παραγωγής. γ) Πολύτιμη κληρονομιά αυτής της περιόδου και κοινή παρακαταθήκη της φεμινιστικής κριτικής τόσο στην οικονομική ανθρωπολογία όσο και στην ελληνική εθνογραφία είναι η πολιτισμική προβληματοποίηση της έννοιας του «νοικοκυριού».

⁹ Ενδεικτικά βλ. τις εργασίες των D. Bennett (1989), X. Βλαχούτσικου και Α. Μπαχαροπούλου-Κούλη (1991), V. Galani-Moutafi (1993) και D. Theodossopoulos (1997).

¹⁰ Ενδεικτικά βλ. Ψυχογιός 1985.

4. Ένα παράδειγμα: «Ξεκλειδώνοντας το νοικοκυριό».

Επιτρέψτε μου να δώσω κάποια έμφαση στο τελευταίο αυτό σημείο ως πράξη συνέπειας στον τίτλο. Το κορυφαίο μεθοδολογικό ζήτημα της κατ' οίκον ανθρωπολογίας και άρα και της ελληνικής εθνογραφίας, που πλέον «ανήκει» στους Έλληνες, είναι τα εισαγωγικά. Τα εισαγωγικά ως μέσο πολιτισμικής προβληματοποίησης των ιθαγενών κατηγοριών αλλά και ως μέσο απο-οικείωσης, δηλαδή προβληματοποίησης των δικών μας αναλυτικών κατηγοριών. Τα εισαγωγικά, με άλλα λόγια, αποτελούν το μεθοδολογικό αντίδοτο όταν οι δικές «τους» κατηγορίες τείνουν να ταυτίζονται με τις δικές «μας» στο πλαίσιο του ίδιου γλωσσικού συστήματος.

Κατά τη γνώμη μου η εθνογραφική αντιμετώπιση της έννοιας «νοικοκυριό» αποτελεί λαμπρό πεδίο εφαρμογής αυτής της στρατηγικής αλλά και των αντίστοιχων εμποδίων. Το νοικοκυριό «αντιστέκεται» πεισματικά στη χρήση των εισαγωγικών παρά τις ανθρωπολογικές προσπάθειες πολιτισμικής του προβληματοποίησης (π. χ. μέσα από τη διαφοροποίηση της οικιακής ομάδας από την οικογένεια) αλλά και τη φεμινιστική κριτική,¹¹ που το αποδόμησε ως διακριτή, αυτοδύναμη, «φυσική μονάδα»,¹² αναδεικνύοντας τόσο την ιεραρχική του συγκρότηση, τις συγκρούσεις στο εσωτερικό του και τη δυναμική του οικιακού πεδίου όσο και την ιστορικότητα της ίδιας της (απόλυτης) διάκρισής του από το δημόσιο πεδίο. Η αντίσταση αυτή είναι συνάρτηση του γεγονότος η έννοια του νοικοκυριού, βαθιά εντοιχισμένη στον κοινό μας τόπο αποτελεί μια καλά κλειδωμένη αποθήκη, και όχι μόνο. Μία αποθήκη φρουρούμενη από αυτόκλητους φύλακες: εννοώ αυτούς, τους κοινωνιολόγους, τους στατιστικολόγους, τους φορείς ενός κρατικού λόγου, οι οποίοι υιοθετώντας αβασάνιστα την έννοια αυτή στο περιγραφικό τους λεξιλόγιο την επενδύουν με το κύρος του επιστημονικού λόγου και την καθιστούν ακόμα πιο κλειστή και αδιαπέραστη από την αποδομητική μας περιέργεια.

Προτείνω να ξεκλειδώσουμε το «νοικοκυριό», συνεχίζοντας μία προσπάθεια που έχει ξεκινήσει εδώ και δεκαπέντε χρόνια. Ας δούμε κάποιους από τους θησαυρούς που κρύβει αυτή η ιθαγενής κατηγορία, όπως μας τους παραδίδει μια μακρά εθνογραφική παράδοση. Η εικόνα που θα παρουσιάσω είναι κατ' ανάγκη στατική. Επικεντρώνεται

¹¹ Hart 1992, Wilk 1996: 15-18.

¹² Βλ. Harris 1981, Yanagisako 1979.

στις σταθερές ενός ιστορικά ηγεμονικού λόγου για την κοινωνικότητα και την ευταξία, όπως προκύπτει από μια πλούσια εθνογραφική γραμματεία.

α. Το «νοικοκυριό» παραπέμπει σε ένα σύνολο από χαρακτηριστικά – την εγκατάσταση, την ιδιοκτησία, την εργασία – που περιγράφουν την «υλική» (και συσσωματωμένη) πλευρά της ανθρώπινης ύπαρξης. Όλα αυτά συναρθρώνονται, στο πλαίσιο ενός κανονιστικού προτύπου του γάμου, σε μια ενότητα που έχει ως επίκεντρό της το σπίτι σύμφωνα με έναν νεοτοπικό κανόνα μεταγαμής εγκατάστασης (Papataxiarchis 1994β).

Το κανονιστικό αυτό πρότυπο ορίζει ότι η στιγμή του γάμου, που τελετουργικά ταυτίζεται με την κοινωνική ενηλικίωση του υποκειμένου και θεωρείται αναγκαία προϋπόθεση της βιολογικής αναπαραγωγής και της δημιουργίας οικογένειας, είναι ταυτόχρονα η στιγμή της «υλικής» απεξάρτησης του νέου ζευγαριού από τις οικογένειες καταγωγής. Υπό μία στενή έννοια λοιπόν το «νοικοκυριό» (ως σύμβολο αυτονομίας) αναφέρεται σε ένα σπίτι και τον εξοπλισμό του σε αναγκαστικό συνδυασμό με έναν ορισμένο τύπο οικιακής ομάδας, την συζυγική. Η συνύπαρξη δύο συζυγικών μονάδων σε ένα «νοικοκυριό» είναι ανεπιθύμητη: θεωρείται ενδείκτης χαμηλής κοινωνικής θέσης και αποτυχίας. Από την άλλη πλευρά, ένα καλά εξοπλισμένο σπίτι δε συνιστά αναγκαστικά «νοικοκυριό» στο βαθμό που δεν θεμελιώνεται άμεσα ή έμμεσα στο συζυγικό δεσμό.

β. Το «νοικοκυριό» παραπέμπει σε ένα σύστημα σχέσεων, έμφυλων και συγγενειακών, ενδογενεακών και διαγενεακών μέσα από την αναφορά στις οποίες το υποκείμενο συγκροτεί την ταυτότητά του (ως «νοικοκύρης / νοικοκυρά»). Στο πλαίσιο του «νοικοκυριού» φύλο και συγγένεια ως μικτές μεταφορές συγκροτούν την θηλυκότητα και τον ανδρισμό. Μιλώ για αυτό που πριν από 14 χρόνια μαζί με τον Peter Loizos ορίσαμε ως το «οικιακό μοντέλο» της ταυτότητας του κοινωνικού φύλου (Loizos και Papataxiarchis 1991).

Το μοντέλο αυτό (σύμφωνα με τις αξίες της οικογενειοκρατίας) περιγράφει μία συσχετική ταυτότητα, καθιστά τον σημαίνοντα άλλο (μέλος της συζυγικής οικιακής ομάδας) σημείο αναφοράς, τον περικλείει στην εννοιολόγηση του εαυτού. Επίσης το ίδιο μοντέλο ορίζει το φύλο με όρους κυριότητας σε διακριτά πεδία ευθύνης που προσιδιάζουν στην υποτιθέμενα ριζικά διαφορετική «φύση» γυναικών και ανδρών και υπ' αυτή την έννοια περιγράφει τη συζυγική σχέση με όρους συμπληρωματικότητας.

γ. Το «νοικοκυριό» είναι μία (ιθαγενής) θεωρία της δράσης. Το «νοικοκυριό» συνιστά μία διαδικασία μέσα από την οποία οι γυναίκες και οι άνδρες πραγματοποιούν

τις αντίστοιχες «φύσεις» τους: γίνεται, με λίγα λόγια, (και ανανεώνεται) στο πλαίσιο της καθημερινότητας μέσα από την αδιάκοπη προσπάθεια των ενήλικων μελών του. Υπ' αυτή την έννοια καθορίζει τη λογική με την οποία δρουν τα υποκείμενα. Το (οικογενειακό) «συμφέρον» αντανακλά το σχήμα της δράσης όπως υπαγορεύεται από το «νοικοκυριό»: σύμφωνα με αυτό το δρων υποκείμενο φέρεται από κάτι «έξω» από αυτό, δρα με αναφορά σε αυτόν τον εξωτερικό παράγοντα που με τη σειρά του συνιστά το «αίτιο» και τη νομιμοποίηση των επιλογών του.

Το «συμφέρον» περιγράφει την αναφορά του υποκειμένου στον κόσμο (Parataxiarchis 1994α). Η αναφορά αυτή, που καθιστά το υποκείμενο δρων, είναι μία διατεταγμένη υπηρεσία. Η τάξη της αντανακλά την τάξη του «νοικοκυριού» ως ένα συντεταγμένο κόσμο προσώπων και πραγμάτων στον οποίο μετέχει το υποκείμενο και, υπ' αυτή την έννοια την (ανα)παράγει. Κλασική εικονογράφηση των ανωτέρω είναι η «νοικοκυρά» που σε ημερήσια βάση θα πρέπει να επιλέξει τα μέσα υλοποίησης ενός κορυφαίου από τη σκοπιά του «νοικοκυριού» σκοπού, την προετοιμασία του λεγόμενου «μεσημεριανού τραπεζιού». Η δράση της, που συσχετίζει τον παρόντα με τον μέλλοντα χρόνο, υποτάσσουντας τον πρώτο στον δεύτερο συνιστά την επιτομή της υπολογιστικής / ορθολογιστικής δράσης.¹³ Η «νοικοκυρά» είναι το πρότυπο του οικονομικού ανθρώπου και συμπύκνωση του αξιακού προτύπου της αποταμίευσης, συσσώρευσης και επένδυσης στο μέλλον. Γι' αυτό το «καλάθι» της έχει γνωρίσει τόσο μεγάλη, και, είναι αλήθεια, τιμητική αναγνώριση από τους ειδικούς.

δ. Το «νοικοκυριό» είναι μία κοσμολογία: συνιστά μία κανονιστικά κυρωμένη (πάντα μέσω του γάμου) ενότητα προσώπων και πραγμάτων που εγκολπώνει το υποκείμενο. Η σκευή αυτή συνιστά την ασφαλή θέση του υποκειμένου μέσα στον κόσμο, με άλλα λόγια το διασφαλίζει. Για να το θέσω διαφορετικά, το «νοικοκυριό» είναι ένα κομμάτι του κόσμου σε ευταξία που με τις καθημερινές τους πράξεις τα ενήλικα μέλη του εξασφαλίζουν σε όσους μετέχουν σε αυτό. Το να ζει κανείς εκτός «νοικοκυριού» τον θέτει σε κατάσταση αταξίας, και εν δυνάμει φυσικού και ηθικού κινδύνου.

Οι κοσμολογικές ιδιότητες του «νοικοκυριού» (η καθαριότητα, η υγεία και άλλες μεταφορές της ευταξίας) κυκλοφορούν στο εσωτερικό του καταρχήν στο πλαίσιο των συσχετικών ταυτοτήτων που το απαρτίζουν μέσα από τη διακίνηση ουσιών (π. χ.

¹³ Βλέπε την έννοια του situated reason (Gudeman 2001).

«φαγητό») που περιέχουν αυτές τις ιδιότητες διότι παρήχθησαν στο σωστό χώρο από το ενδεδειγμένο πρόσωπο.¹⁴

---

¹⁴ Βλ. Dubisch 1986.

5. Μία παρατήρηση – πρόταση: Η (οικιακή) εργασία πέρα από το φύλο

Για να έρθουμε στην παρατήρηση-πρόταση. Που βρισκόμαστε σήμερα; Το συνέδριο αυτό, η πρώτη ανθρωπολογική επιστημονική συνάντηση με οικονομικό αντικείμενο που γίνεται ποτέ στην Ελλάδα είναι ενδεικτικό της τάσης να ξαναπιάσουμε συστηματικά το νήμα του «οικονομικού» στην ελληνική εθνογραφία. Εξίσου ενδεικτική είναι και η σύνθεσή του. Επιβεβαιώνει το ιστορικό ενδιαφέρον στην κατανάλωση, ενώ παράλληλα σηματοδοτεί τη θριαμβευτική επανάκαμψη της εργασίας.

Προσωπικά συμμετέχω σε αυτή την επανάκαμψη. (Αυτό άλλωστε είναι και το νόημα της συμβολής μου στο συνέδριο) Το πρωτογενές κίνητρο είναι η εμπλοκή μου σε συνεργασία με την Αγγελική Αθανασοπούλου, τη Βενετία Καντσά, τη Βάσω Παπαγεωργίου, την Έφη Πλεξουσάκη, την Κατερίνα Ροζάκου, την Πηνελόπη Τοπάλη (αλλά και με συναδέλφους εκτός του Τμήματος) σε μία συλλογική ερευνητική προσπάθεια στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού προγράμματος υποστήριξης της μεταδιδακτορικής έρευνας «Πυθαγόρας» που έχει ως αντικείμενο τη συγκριτική μελέτη της πληρωμένης οικιακής εργασίας. Η προσωπική μου εντύπωση είναι ότι οι ιδεολογικοί όροι με τους οποίους συχνά τίθενται τα πλαίσια της έρευνάς μας από τους θεσμικούς μας χρηματοδότες και επίσημους φορείς (π. χ. η εξίσωση του φύλου με τις γυναίκες, η αβασάνιστα περιγραφική τοποθέτηση εννοιών όπως νοικοκυριό, εργασία κλπ.) συνιστούν μία πρόκληση. Πρόκληση είναι και η βαριά κληρονομιά της κονστρουκτιβιστικής θεώρησης (που έχει κυριαρχήσει και μέσω της συζήτησης για το φύλο στην ελληνική εθνογραφία και) που ενδεχομένως σε κάποιες περιπτώσεις να μας παρασύρει στην ακρότητα μιας μονόπλευρης προσέγγισης (που αγνοεί τις κοινωνικές και ιεραρχικές διαστάσεις του αντικειμένου μας). Τέλος εξίσου προκλητικό είναι και το βαθύ χάσμα που χωρίζει την ελληνική εθνογραφία, που είναι προγραμματικά προσηλωμένη στον πολιτισμικό κονστρουκτιβισμό, από την οικονομική ανθρωπολογία, που εμμένει έστω σε ένα ήπιας μορφής υπολειμματικό κοινωνιοκεντρισμό.

Πως ανταποκρινόμαστε σε αυτές τις προκλήσεις;

Πρέπει να το πούμε καθαρά, χωρίς φόβο και με πάθος. Είμαστε πέρα από το φύλο, υπό την έννοια των περιγραφικών κατηγοριών «γυναίκα» και «άνδρας» αλλά και υπό την έννοια των έμφυλων σχέσεων. Κατ' επέκταση είμαστε και πέρα από το «οικονομικό», με τους ουσιοκρατικούς όρους της κλασικής οικονομικής ανθρωπολογίας. Το ίδιο το φύλο, η συνειδητοποίηση δηλαδή της «νέας ματιάς» που εισηγήθηκε ο φεμινισμός στην ανθρωπολογία, άνοιξε το δρόμο για την πολιτισμική

προβληματοποίηση ενός συνόλου κατηγοριών, στις οποίες περιλαμβάνεται και το οικονομικό.

Προτείνω, λοιπόν, να σταθούμε στο ύψος της ανθρωπολογικής παράδοσης γύρω από το φύλο. Τώρα που το φύλο, λόγω προγραμμάτων, έρχεται ξανά στο προσκήνιο, να εμμείνουμε στην πέραν του φύλου θεώρηση. Να μην περιορισθούμε στην περιγραφική προσέγγιση της γυναικείας εργασίας ή της γυναικείας κατανάλωσης αλλά να εμμείνουμε στην καταγραφή του πολιτισμικού περιεχομένου των οικονομικών πρακτικών τόσο των ανδρών όσο και των γυναικών συσχετίζοντάς τες με τις ιεραρχικές διαστάσεις της συγκρότησης του οικιακού χώρου.

Πιο συγκεκριμένα, για να έρθουμε στο ειδικό ζήτημα της οικιακής εργασίας. Η εξίσωση φύλο και εργασία δεν δίνει στο τέλος απλά γυναικεία εργασία. Δίνει πολιτισμικά συγκροτημένες (έμφυλες) σχέσεις εργασίας, δηλαδή σχέσεις εργασίας το περιεχόμενο των οποίων δεν μπορούμε να το ξέρουμε εκ των προτέρων στη βάση ενός αναλυτικού μοντέλου αλλά μέσα από την πολύπλευρη (π.χ. με αναφορά στο κράτος) και «πυκνή περιγραφή» των συμβολικών όρων συγκρότησής τους. Ειδικά ως προς την οικιακή εργασία, το κλειδί μιας τέτοιας προσέγγισης είναι η πολιτισμική προβληματοποίηση των κατηγοριών μέσα από τις οποίες προσλαμβάνεται ο οικιακός χώρος, δηλαδή της έννοιας του «νοικοκυριού» από τους διάφορους φορείς συγκρότησής του. Παράλληλα, ωστόσο δεν πρέπει να υποτιμήσουμε το σχεσιακό υπόβαθρο αυτής καθεαυτής της εργασιακής διαδικασίας, μία πλευρά για την οποία οι πιο εξειδικευμένες προσεγγίσεις της κλασικής οικονομικής ανθρωπολογίας, μαρξιστικού-φεμινιστικού κυρίως τύπου, έχουν πολλά να μας διδάξουν, κυρίως ως το ιεραρχικό τους περιεχόμενο. Η εθνογραφική μελέτη της οικιακής εργασίας στην ελληνική κοινωνία είναι ίσως μία ευκαιρία να γεφυρώσουμε το χάσμα επιχειρώντας μία πιο εξισορροπημένη προσέγγιση των οικονομικών πρακτικών.

Προσεγγίζω, λοιπόν, το χάσμα που χωρίζει την ελληνική εθνογραφία από την οικονομική ανθρωπολογία με θετικό πνεύμα. Αναγνωρίζω σε αυτό το χάσμα την ευκαιρία μιας συνάντησης που θα πρότεινα να γίνει στο πεδίο της εθνογραφίας και να εμπλέκει τις πιο φιλικές προς την πολιτισμική ανάλυση εκδοχές της οικονομικής ανθρωπολογίας. Η συνάντηση αυτή θα μπορούσε να ιδωθεί ως μία διορθωτική κίνηση στην πορεία της ελληνικής εθνογραφίας: μια ευκαιρία να επαναφέρουμε τα φαινόμενα της εργασίας στο προσκήνιο, με όρους κατασκευής, μέσα από την ισορροπημένη αναφορά στην πολιτισμική συγκρότηση της (οικονομικής) δράσης σε σχέση με τα κοινωνικά της αποτελέσματα και με ευαισθησία στις εξουσιαστικές χρήσεις των

πολιτισμικών κατηγοριών. Πρόκειται για μια ευρύχωρη πρόταση την οποία σας παρακαλώ να δεχθείτε.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Bennett, D. O.
1989 «Saints and Sweets: Class and consumption in rural Greece». Στο H. Rutz και B. Orlove (επιμ.), *The Social Economy of Consumption*. Lanham: University Press of America.
- Βλαχούτσικου, Χ. και Α. Μπαχαροπούλου-Κούλη
1991 «“Να χαρώ κι εγώ το σπίτι μου και το κλειδί απ’ τα μέσα”: Γυναίκες και κατανάλωση σ’ ένα χωριό της Βοιωτίας». *Σύγχρονα Θέματα* 45: 94-100.
- Campbell, J.K.
1964 *Honour, Family and Patronage*, Οξφόρδη: Oxford University Press.
- Cook, S.
1966 «The obsolete “anti-market” mentality: A critique of the substantive approach to economic anthropology». *American Anthropologist* 68: 323-345.
- Dubisch, J.
1986 «Culture enters through the kitchen: Women, food and social boundaries in rural Greece». Στο J. Dubisch (επιμ.), *Gender and Power in Rural Greece*. Princeton: Princeton University Press.
- du Boulay, J.
1974 *Portrait of a Greek Mountain Village*. Οξφόρδη: Clarendon Press.
- Ensminger, J. (επιμ.)
2002 *Theory in Economic Anthropology*. Walnut Creek: Altamira.
- Firth, R.
1967 *Themes in Economic Anthropology*. Λονδίνο: Tavistock.
- Friedl, E.
1962 *Vasilika: A Village in Modern Greece*. Νέα Υόρκη: Holt.
- Galani-Moutafi, V.
1993 «From agriculture to tourism: Property, labor, gender and kinship in a Greek island village (part one)». *Journal of Modern Greek Studies* 11: 241-270.
- Godelier, M.
1973 *Horizon, trajets marxistes en anthropologie*. Παρίσι: Maspéro.
- Gudeman, S.
1986 *Economics as Culture: Models and Metaphors of Livelihood*. Λονδίνο: Routledge and Kegan Paul.
2001 *The Anthropology of Economy*. Οξφόρδη: Blackwell.
- Gudeman, S. και A. Rivera
1990 *Conversations in Colombia: The Domestic Economy in Work and Text*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Halperin, R. H.
1988 *Economies Across Cultures*. Λονδίνο: Macmillan.
1994 *Cultural Economies: Past and Present*. Austin: University of Texas Press.
- Harris, O.
1981 «Households as natural units». Στο K. Young κ.ά. (επιμ.), *Of Marriage and the Market: Women’s Subordination in International Perspective*. Λονδίνο.
- Hart, G.
1992 «Imagined unities: Constructions of the “household” in economic theory». Στο S. Ortiz και S. Lees (επιμ.), *Understanding Economic Process*. Lanham: University Press of America.
- Herskovitz, M.

- 1952 *Economic Anthropology*. Νέα Υόρκη: Knopf.
- LeClair, E.
1962 «Economic theory and economic anthropology». *American Anthropologist* 64: 1179-1203.
- Loizos, P. and E. Papataxiarchis
1991 “Introduction: Gender and Kinship in Marriage and Alternative Contexts”. Στο P. Loizos και E. Papataxiarchis (επιμ.), *Contested Identities: Gender and Kinship in Modern Greece*, 3-25. Princeton: Princeton University Press.
- Mansbridge, J.
1990 «The rise and fall of self-interest in the explanation of political life». Στο J. Mansbridge (επιμ.), *Beyond Self-Interest*, 3-22. Σικάγο: University of Chicago Press.
- Moore, H. L.
1992 «Households and gender relations: The modeling of the economy». Στο S. Ortiz και S. Lees (επιμ.), *Understanding Economic Process*. Lanham: University Press of America.
- Narotzky, S.
1997 *New Directions in Economic Anthropology*. Λονδίνο: Pluto Press.
- Ortiz, S. και S. Lees (επιμ.)
1992 *Understanding Economic Process*. Lanham: University Press of America.
- Παπαταταξιάρχης, Ε.
1992 «Από τη σκοπιά του φύλου: Ανθρωπολογικές θεωρήσεις της σύγχρονης Ελλάδας». Στο *Ταυτότητες και φύλο στη σύγχρονη Ελλάδα*, 11-98.
1996 «Περί πολιτισμικής κατασκευής της ταυτότητας», *Τοπικά* 3: 197-216, ειδικό τεύχος «Περί κατασκευής».
- Papataxiarchis, E.
1994α «Emotions et stratégies d'autonomie en Grèce égéenne», *Terrain* (ειδικό τεύχος με θέμα «Les Emotions») 22: 5-20.
1994β “Shaping Modern Times in the Greek Family: Gender and Kinship Transformations from 1974 to 1994”. Ανακοίνωση στο διεθνές συνέδριο με θέμα “Greece: Prospects for Modernization”, European Institute, London School of Economics, Νοέμβριος 1994.
- Polanyi, K.
1957 «The economy as instituted process». Στο K. Polanyi, C. Arensberg και H. Pearson (επιμ.), *Trade and Market in the Early Empires*, 243-270. Νέα Υόρκη: Free Press.
- Sahlins, M.
2004 *Πολιτισμός και Πρακτικός Λόγος*. Αθήνα: Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου.
- Theodossopoulos, D.
1997 «Turtles, farmers and ‘ecologists’: The cultural reason behind a community’s resistance to environmental conservation». *Journal of Mediterranean Studies* 7: 250-267.
- Wilk, R. R.
1996 *Economies and Cultures: Foundations of Economic Anthropology*. Boulder: Westview Press.
- Ψυχογιός, Δ.
1987, *Προίκα, φόροι, σταφίδες και ψωμί: Οικονομία και οικογένεια στην αγροτική Ελλάδα του 19ου αιώνα*. Αθήνα: ΕΚΚΕ.
- Yanagisako, S.

1979 «Family and household: The analysis of domestic groups». *Annual Review of Anthropology* 8: 161-205.